

Бруй Оксана Миколаївна

Національна наукова медична бібліотека Україна, Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У МЕДИЧНИХ БІБЛІОТЕКАХ УКРАЇНИ: ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті представлено результати дослідження впровадження інформаційних технологій у медичних бібліотеках України, яке було проведено Національною науковою медичною бібліотекою України у 2014 р.

Ключові слова: медичні бібліотеки, інформаційні технології, комп'ютеризація, Інтернет, електронна пошта, веб-сайти, автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи, АБІС, електронні ресурси, інституційні репозитарії, електронні бібліотеки.

В Україні функціонує розгалужена мережа медичних бібліотек різних рівнів (усього 816): Національна наукова медична бібліотека України, 23 обласних наукових медичних бібліотеки та 1 Кримська республіканська установа «Наукова медична бібліотека», 19 бібліотек вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації, 41 бібліотека науково-дослідних інститутів Національної академії медичних наук та Міністерства охорони здоров'я України, 104 бібліотеки медичних коледжів та медичних училищ і понад 600 бібліотек при лікувально-профілактичних установах. Національна наукова медична бібліотека України є методичним центром для мережі медичних бібліотек.

Медичні бібліотеки, як і інші бібліотеки України, розпочали впровадження інформаційних технологій у свою роботу з кінця 1990-х рр. На сучасному етапі розвитку суспільства, медичної та суміжних наук та технологій, користувачі медичних бібліотек потребують отримання необхідної інформації у найкоротший термін. Бібліотеки можуть це забезпечити лише за умови активного застосування інформаційних технологій, сучасних програмних і технічних засобів.

У листопаді 2013 р. – квітні 2014 р. Національною науковою медичною бібліотекою України було проведено дослідження впровадження інформаційних технологій у медичних бібліотеках України. Дослідження проводилося шляхом анкетного опитування, аналізу річних звітів та аналізу веб-сайтів медичних бібліотек та організацій, підрозділами яких є бібліотеки.

Метою дослідження було отримати загальну картину впровадження інформаційних технологій у медичних бібліотеках України для визначення шляхів та можливостей

подальшої кооперації зусиль і координації дій медичних бібліотек у напрямі застосування інформаційних технологій, а також для визначення додаткових напрямів методичної підтримки медичних бібліотек Національною науковою медичною бібліотекою України. Завдяки проведеному дослідженню була отримана інформація, необхідна для узагальнення стану впровадження інформаційних технологій у медичних бібліотеках України та визначення можливих шляхів кооперації у цьому напрямі, а також удосконалення методичної підтримки бібліотек мережі Національною науковою медичною бібліотекою України. За результатами проведеного дослідження Національною науковою медичною бібліотекою України та Секцією працівників медичних бібліотек Української бібліотечної асоціації підготовлено до випуску електронне видання на комп'ютерному диску «Інформаційні технології у медичних бібліотеках України: матеріали дослідження».

Аналіз впровадження інформаційних технологій у досліджених бібліотеках за всіма визначеними напрямками здійснено лише на загальному рівні, оскільки інформація про 29 бібліотек НДІ бралася із річних звітів, в яких відображено не всі необхідні статистичні показники. За всіма визначеними показниками здійснено аналіз лише тих бібліотек, які пройшли опитування та надали відповідні дані. Результати дослідження представлено за наступними напрямками: комп'ютеризація та Інтернет у бібліотеках; зовнішні комунікаційні засоби бібліотек: електронна пошта, веб-сайт; автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів; власні електронні ресурси бібліотек (е-каталог, предметно-орієнтовані бази даних, авторитетні бази даних, інституційний репозитарій, електронна (цифрова бібліотека)); зовнішні електронні ресурси у бібліотеці. Варто зазначити, що кожен із досліджених напрямів може бути вивчений глибше.

Комп'ютеризація та Інтернет у бібліотеках. Показники комп'ютеризації медичних бібліотек є досить високими, як на загал (76,5% від усіх досліджених бібліотек використовують комп'ютери), так і за окремими групами: ННМБУ; бібліотеки ВНЗ (100%); ОНМБУ (100%); бібліотеки коледжів і училищ (80,4% опитаних бібліотек). Виключення становлять бібліотеки НДІ: комп'ютеризовано лише 46,3% бібліотек. Високим є і середній показник кількості комп'ютерів на 1 бібліотеку – 10,8. Однак, майже третина (27%) комп'ютерного парку бібліотек застаріла і потребує оновлення. Кількісні показники підключення бібліотек до мережі Інтернет є меншими, ніж комп'ютеризації, але досить високими – 71,3% усіх досліджених бібліотек. Найнижчий показник у бібліотек НДІ – лише 36,6% бібліотек підключено до Інтернету. Варто відзначити, що у загальній кількості медичні бібліотеки потребують розширення інтернет-каналів. Більше половини (53,1%) усіх опитаних бібліотек мають канал менше 10 Мб/с і лише 23,5% бібліотек мають канал 100 та більше Мб/с.

Зовнішні комунікаційні засоби бібліотек: електронна пошта, веб-сайт. Досліджуючи веб-сайти медичних бібліотек, було виявлено, що лише 33,8% бібліотек представляють себе через веб-сайти (окремі сайти бібліотек та сторінки на загальних сайтах організацій). Залежно від групи бібліотек ситуація відрізняється. Сайти або окремі сторінки підтримують: 100% бібліотек ВНЗ та 62,5% ОНМБ. Досить низький показник (22%) мають бібліотеки НДІ. І найскладніша ситуація (3,9%) у бібліотек коледжів та училищ. Кількість бібліотек, які використовують для зовнішнього спілкування електронну пошту, є досить високою – 69,9% досліджених бібліотек. У жодній із груп бібліотек цей відсоток не є меншим, ніж 50%. Однак майже 2/3 опитаних бібліотек НДІ та бібліотек коледжів і училищ, які використовують електронну пошту, користуються загальними поштовими скриньками навчальних закладів. Причому переважна більшість цих поштових скриньок розміщені на зовнішніх поштових серверах, а не під корпоративним доменом установ.

Автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів. Автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи (АБІС) призначені та застосовуються у медичних бібліотеках для автоматизації технологічних процесів. На жаль, загальна кількість бібліотек, які працюють з АБІС, є досить низькою – лише 37,5% досліджених бібліотек. За групами бібліотек, серед тих, хто впровадив АБІС у свою роботу, найвищий показник (100%) у бібліотек ВНЗ, найнижчий (7,3%) – у бібліотек НДІ. В усіх бібліотеках, які працюють з АБІС, автоматизовано лише процес каталогізації. Комплектування автоматизовано в 52,9% бібліотек, проведено штрихкодування та автоматизовано книговидачу лише у 21,6% бібліотек. 70,6% медичних бібліотек, які займаються автоматизацією бібліотечно-бібліографічних процесів, використовують однакові АБІС ІРБІС, що дозволяє вести корпоративні проекти між цими бібліотеками. Однак, різниця у версіях програмного забезпечення значно ускладнює цю співпрацю. Негативно на можливу участь значної кількості медичних бібліотек у діючих національних корпоративних проектах впливає той факт, що АБІС у 23,5% бібліотек не підтримують жодного комунікативного формату (ні Unimarc, ні MARC 21).

Власні інформаційні електронні ресурси бібліотек. Медичні бібліотеки, як і решта бібліотек, у своїй основній діяльності створюють та підтримують власні інформаційні електронні ресурси. До таких ресурсів належать е-каталоги, предметно-орієнтовані бази даних, авторитетні бази даних, інституційні репозитарії, електронні (цифрові) бібліотеки. Представлення власного друкованого фонду через електронні каталоги є нормою та здійснюється майже усіма бібліотеками (92,2%), які працюють з АБІС. Однак, є частина бібліотек, в АБІС яких створюється не електронний каталог (як бібліографічна база даних), а картотеки чи списки літератури. Такі АБІС потребують заміни. 49% усіх бібліотек, що

використовують АБІС, створюють також предметно-орієнтовані бази даних. Усі бібліотеки, що створюють електронні каталоги та предметно-орієнтовані бази даних, надають можливість пошуку у них користувачам через спеціальний модуль пошуку в АБІС. Однак, лише 34% бібліотек представляють свій електронний каталог та інші бібліографічні бази даних через WEB OPAC. 6 медичних бібліотек створюють також авторитетні бази даних. Однак, жодна із цих баз даних не поєднана із бібліографічною, тому не виконуються їхні основні функції: авторитетний контроль над бібліографічними базами даних та розширення пошукових можливостей користувачів.

Інституційні репозитарії (ІР). ІР представляють науковий здобуток та потенціал установ (інституцій), які створюють науковий контент. Зазвичай, підтримкою та управлінням ІР займаються бібліотеки цих організацій. У випадку медичних бібліотек, насамперед, це стосується бібліотек ВНЗ та бібліотек НДІ. Однак, інші бібліотеки також можуть підтримувати ІР та представляти у відкритому доступі свої видання та публікації своїх працівників. І хоча кількість ІР в Україні за останні роки значно збільшилася (більше 70 ІР станом на 1.05.2014 р.), медичні бібліотеки знаходяться лише на початку цього шляху. Тільки 3 бібліотеки ВНЗ підтримують ІР. Однак, ННМБУ, більшість бібліотек ВНЗ, які на даний час не підтримують ІР (11 із 16), 10 бібліотек НДІ та 2 ОНМБ планують створення ІР.

Електронні бібліотеки. Медичні бібліотеки не займаються активним створенням та підтримкою електронних бібліотек. Лише 13 медичних бібліотек займаються оцифруванням власних друкованих фондів та представленням їх через електронні бібліотеки. Зазвичай, оцифровуються рідкісні та цінні видання з метою збереження самих видань і поширення культурної та наукової спадщини. Окрім того, бібліотеки навчальних закладів формують електронні бібліотеки навчальних матеріалів, яких є недостатньо у фондах у друкованому вигляді. Жодна з цих бібліотек не використовує спеціального програмного забезпечення для управління електронною бібліотекою. 6 бібліотек створюють електронну бібліотеку як окрему базу даних в електронному каталозі. Решта бібліотек або розміщують списки на веб-сторінках із посиланнями на повні тексти, або організують FTP-доступ до архіву електронної бібліотеки на сервері.

Зовнішні електронні ресурси. В останні декілька років медичні бібліотеки не лише створюють власні інформаційні електронні ресурси, а й залучають до своїх колекцій зовнішні електронні ресурси та надають до них доступ користувачам. Однак, варто відзначити, що активно з електронними ресурсами працюють лише ННМБУ та бібліотеки ВНЗ. Інші категорії медичних бібліотек лише починають цю роботу. На загал, лише 18,7% всіх опитаних бібліотек надають користувачам доступ до зовнішніх електронних ресурсів. Ще 24,1% від тих бібліотек, які не працюють із зовнішніми електронними ресурсами,

планують це у майбутньому. В основному, користувачам пропонуються електронні ресурси відкритого доступу. Лише 4 бібліотеки надають доступ до передплачених електронних ресурсів. У 65% бібліотек з електронними ресурсами працюють окремі працівники чи підрозділи. 70% бібліотек надають користувачам доступ через веб-сайти; 60% – через власні електронні каталоги. Жодна з бібліотек не застосовує для цього спеціального програмного забезпечення. Однак, 12 бібліотек планують використовувати системи управління електронними ресурсами.

На основі дослідження можна зробити наступні *загальні висновки*.

1. Без широкого застосування інформаційних технологій (ІТ) бібліотеки не можуть виконувати свою місію та завдання як потужні інформаційні центри та надавати якісні і сучасні послуги своїм користувачам.
2. Комп'ютеризація та підключення до мережі Інтернет є ключовими для розвитку інших напрямів роботи бібліотек, пов'язаних з ІТ: автоматизація бібліотечно-бібліографічних процесів; створення та підтримка власних інформаційних ресурсів; сучасні засоби зовнішньої комунікації; розвиток послуг та сервісів для користувачів та ін.
3. Рівень упровадження та використання ІТ у медичних бібліотеках України, насамперед, залежить від їхньої фінансової спроможності. А у випадку бібліотек, які є структурними підрозділами установ (як-то ВНЗ, коледжі й училища, НДІ), – також від загального рівня впровадження ІТ та позиції бібліотеки в цих установах.
4. Рівень упровадження ІТ (як на загал, так і за окремими напрямками) відрізняється залежно від групи бібліотек. Так, практично за усіма дослідженими напрямками, бібліотеки ВНЗ мають показники вищі за інші групи бібліотек, а бібліотеки НДІ за більшістю цих напрямів мають найнижчі показники.
5. Переважна більшість бібліотек потребують методичної підтримки з різних питань упровадження та застосування ІТ. Тому ННМБУ буде посилювати свою роботу як методичного центру саме у питаннях упровадження інформаційних технологій

Джерело:

1. Інформаційні технології у медичних бібліотеках України: матеріали дослідження / авт.-уклад. О. Бруй ; наук. ред. Я. Сошинська ; Нац. наук. мед. б-ка України, Укр. бібл. асоц., Секція працівників мед. б-к. – Київ, 2014. – 89 с. – Рукопис.